

ELS CONFLICTES DE LA PAGESIA PERIURBANA

Jordi Sempere Roig

L'ABSORCIÓ DE LES ZONES RURALS PER LA CIUTAT ÉS UN FENOMEN ESTÈS AL MÓN INDUSTRIALITZAT. EL NOU ESPAI PERIURBÀ GENERA CONFLICTES ENTRE ELS PAGESOS QUE S'ENFRONTEN A LA PRESSIÓ URBANÍSTICA, AL DETERIORAMENT DE L'ENTORN I A LA PÈRDUA DE COMPETITIVITAT.

■ PERÒ... QUÈ ÉS L'AGRICULTURA PERIURBANA?

Quan agafem el cotxe i sortim de la ciutat, què pensem en topar-nos amb la realitat dels nostres camps? Hom s'adonarà de seguida que la clara dicotomia entre els espais rurals i els espais urbans ha desaparegut o, més ben dit, s'ha atenuat, s'ha diluït. La visió basada en la dualitat, en la contraposició entre dos mons que sempre s'han cregut antagònics, ha prevalgut al món occidental fins ben entrat el segle XX. De fet, a finals de la dècada de 1920, els sociòlegs Sorokin i Zimmerman ja van

«LA CLARA DICOTOMIA
ENTRE ELS ESPAIS RURALS
I ELS ESPAIS URBANS S'HA
DILUÏT»

formular la teoria del «*continuum* rural-urbà», que volia evitar la concepció rupturista tradicional. Però des de la privilegiada panoràmica que ens dóna el nostre vehicle, quan travessem, per exemple, el delta del Llobregat per l'autopista del Garraf, poques vegades ens adonem que més enllà de l'asfalt hi ha camps de conreu, sovint de carxoferes, i molts, molts hivernacles. Cultius anorreats, perseguïts, entaforats entre tanques, vies de ferrocarril, rondes, carreteres secundàries, petits abocadors descontrolats, hortets il·legals i pistes aeroportuàries. Tanmateix, si ja no tenim espais rurals

Els espais urbanitzats al delta del Llobregat ressegueixen unes terres agrícoles encara molt riques.

© Fotos article: Parc Agrari del Baix Llobregat

El Parc Agrari està integrat per catorze municipis del delta i la vall baixa del Llobregat (esquerra). A dalt, al delta del Llobregat encara subsisteix un sistema de rec antic que caldria conservar.

i espais urbans clarament delimitats, de què podem parlar, aleshores? Doncs bé, segons la literatura científica (poc coneguda, que quedi clar, fora d'àmbits molt especialitzats), en casos com aquest podríem parlar d'espais periurbans on es practica una agricultura, si és que en queda, periurbana. De fet, actualment, la metropolitització de Catalunya estén l'àmbit periurbà¹ fins a les faldes del Pirineu, on el turisme massiu de muntanya està convertint la Cerdanya en un barri de Barcelona, ple d'urbanitzacions, camps de golf i atapeït de pistes d'esquí. Les vaques i els cavalls ben aviat poden ser una relíquia de temps passats, una bonica estampa que conservem únicament pel seu valor estètic.

Encara que el terme *periurbà* s'empra de forma cada vegada més freqüent, no hi ha una definició oficial i consensuada d'aquest concepte. Els espais periurbans, segons la teoria, estan sotmesos a una pressió urbanística fortíssima, amb greus conflictes sobre els usos del sòl, en què la pagesia ha de competir, per sobreviure, amb les activitats industrials i de serveis que nodreixen la ciutat. La producció i comercialització de productes, així doncs, en espais cada vegada més degradats, on la sortida més fàcil és la

requalificació de terrenys cap a usos més remuneratius (urbans o industrials), esdevé una veritable aventura.

En aquest punt, destaca la definició proposada pel Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya, que apunta que la periurbana és aquella àrea d'àmbit rural situada entorn d'un hàbitat densament poblat que ha estat sotmesa a una forta expansió industrial, urbanística i de serveis, i on a conseqüència d'aquesta hi ha un greu deteriorament de les xarxes de camins rurals i de drenatge, una alteració de la qualitat de les aigües de rec, un augment del valor del sòl, així com un augment de l'índex de robatoris i dels danys per irrupcions de persones alienes a l'agricultura. En definitiva, ens trobem davant d'espais vulnerables, que es degraden ràpidament i són absorbits pels sistemes urbans, amb un teixit social afeblit, envellit, tot i que sovint la pagesia treballa terres on l'agricultura es practica des de temps immemorials recreant una cultura rica i diversa.

■ EL DELTA DEL LLOBREGAT, UN ESPAI DE CONFLICTES

En bona part dels espais agraris que encara trobem a la regió metropolitana de Barcelona el territori està

1. En termes científics, seria més adient per a aquest cas parlar d'un procés de *rururbanització*.

Les terres agrícoles estan sotmeses a la pressió d'infraestructures de tot tipus.

esquarterat, maltractat, sovint menyspreat per tothom. El delta del Llobregat, amb 90 km quadrats de superfície i 23 km de front litoral, no és una excepció, tot i haver estat durant molt de temps el rebost de Barcelona. De fet, fins i tot se'l coneixia com la terra de les cinc collites, segons la pagesia de la zona, una terra tan fèrtil com el mateix delta del Nil.

Però amb el temps, les prioritats han canviat i aquesta fama llegendària s'ha anat escolant entre els solcs dels cultius, els marges dels camps i uns canals de rec contaminats. Fins a la dècada de 1960, de totes maneres, l'agricultura va ser el sector econòmic majoritari a la zona. Les exportacions de fruites i verdures a d'altres

**«ENS TROBEM DAVANT
D'ESP AIS VULNERABLES,
QUE ES DEGRADEN
RÀPIDAMENT I SÓN
ABSORBITS PELS SISTEMES
URBANS, AMB UN TEIXIT
SOCIAL AFEBLIT I ENVELLIT»**

països europeus encara es recorden i se'n parla en alguns llibres (fins a sis mil tones durant els anys seixanta, a indrets com Alemanya, Suïssa o Gran Bretanya). Però a partir de 1960 i fins a 1975, es va transformar radicalment la fesomia de la comarca, i la seva estructura agrícola tradicional es va convertir en industrial i urbana. L'aprovació del pla general metropolità de 1976 va permetre protegir una bona part d'espais agraris qualificant-los de «sòl rústic de valor agrícola protegit», és a dir, sòl no urbanitzable, però alhora obria gran nombre d'espais per a la urbanització. De fet, cal tenir en compte que encara avui dia, en molts municipis, l'espai agrari és vist, massa sovint, com una reserva de sòl per al creixement urbà, amb els equipaments i infraestructures que aquest requereix (hi ha molts ajuntaments que centren l'obtenció de recursos econòmics en els processos d'urbanització). El Pla Delta de 1994 pretenia consolidar la zona del delta del Llobregat com la principal plataforma logística del sud d'Europa, amb actuacions tan importants com el desviament del riu Llobregat, l'ampliació del port i la construcció de la tercera pista de l'aeroport, projectes que ja s'han realitzat o són en curs d'execució, com la polèmica arribada del tren de gran velocitat pel mig del Parc Agrari. Podem dir que, tot i que el Pla Delta inclou diverses mesures de protecció dels espais agraris i naturals, l'envergadura d'aquestes infraestructures pot comportar la mort definitiva del delta tal com ha estat conegut abans de la industrialització. Sobretot perquè alguns municipis esperen que amb aquestes actuacions molts espais agraris quedaran aïllats i serà més fàcil d'incorporar-los als processos d'urbanització, amb la

ubicació de nous equipaments per als nuclis urbans. I no sembla que el Parc Agrari tingui prou força per aturar aquesta tendència, tot i formar part d'un programa Life de la Unió Europea iniciat el 1996 a partir del qual es pensava protegir i desenvolupar espais litorals com el delta del Llobregat. El Parc està gestionat per un consorci format per la Unió de Pagesos, la Diputació de Barcelona i el Consell Comarcal del Baix Llobregat. Amb la

redacció d'un pla especial i d'un pla de gestió i desenvolupament es pretén preservar l'espai agrari del delta i la vall baixa del Llobregat i potenciar l'activitat econòmica de les explotacions agràries, inclosos els mecanismes de comercialització. També s'ha creat un servei de vigilància que ha permès que els robatoris indiscrimi-

A la masia de Can Comas, el Parc Agrari organitza circuits pedagògics.

La pràctica d'estanyar els camps es realitza des de temps immemorials al delta per enriquir els sòls.

nats de fruites i hortalisses s'aturin. Si bé el Parc Agrari en un principi va ser vist amb molt de recel per la major part de la pagesia local, fins i tot els sectors més antagonics han hagut d'admetre que s'han dut a terme actuacions encertades que dignifiquen aquest ofici en un espai tan fràgil i compromès.

El 1962 hi havia 1.648 explotacions al delta, i el 1999 la xifra es reduïa a només 333 (un 20,2% de les que hi havia a la dècada de 1960), per bé que l'extensió mitjana augmentava, ja que s'ha donat un procés d'apropiació per part dels empresaris més forts de les terres ermes o abandonades pels pagesos que anaven plegant. Per fer més gràfica aquesta desaparició de bona part del món agrícola deltaic, només cal recordar que de les 4.279 hectàrees de terres llaurades de 1972 s'ha passat a 1.815 hectàrees de «superfície agrària útil» (que inclou terres llaurades i pastures permanents) el 1999. I el procés no s'atura. Les explotacions són generalment petites, però de tant en tant en trobem algunes de grans dimensions. En un futur no massa llunyà, potser només hi haurà un petit grup d'empreses agrícoles que dominaran el Delta.

La propietat és el règim de tinença predominant, encara que l'arrendament també és força estès. Les

explotacions agrícoles tradicionals treballades per mà d'obra familiar tendeixen actualment a contractar assalariats, sovint immigrants. Aquesta situació ha implicat un canvi de mentalitat. Les explotacions agrícoles modernes, a la majoria de països desenvolupats, ja no se centren en la família. En aquest sentit, són veritables empreses capitalistes. D'altra banda, tot i que hi ha hagut una disminució en el nombre de pagesos i pageses molt marcada, el grau de mecanització de les explotacions ha augmentat molt. Un empresari pot arribar a tenir uns quants tractors, encara que la diversificació dels cultius hortícoles del Delta no permet utilitzar molta maquinària per la dificultat d'introduir-la en camps generalment petits on moltes vegades cal collir a mà. L'existència de parcel·les massa petites, doncs, impedeix l'especialització en cultius extensius d'horta.

En definitiva, al delta del Llobregat, trobem majoritàriament conreus d'hortalisses (predominen la carxofa o els enciams a la zona de Sant Boi i el Prat, i els porros, els espàrrecs o les pastanagues a Gavà i Viladecans) i encara subsisteixen alguns camps de fruiters. La comercialització de productes es fa sobretot a través de Mercabarna, però alguna part de la producció es ven encara als mercats de Barcelona

«ENCARA AVUI DIA, EN MOLTS MUNICIPIS, L'ESPAI AGRARI ÉS VIST, MASSA SOVINT, COM UNA RESERVA DE SÒL PER AL CREIXEMENT URBÀ»

Els camps de carxofes i l'aeroport del Prat són dos elements distintius del delta.

(alguns pagesos, cada vegada menys, tenen parada), i es destina una part de la collita de carxofes a la indústria conservera de Múrcia. Les cooperatives tenen cada vegada menys incidència, sobretot a causa de la presència tan propera d'un gran mercat potencial com el de Barcelona, que provoca que la pagesia prefereixi vendre individualment la seva producció. De totes maneres, la globalització econòmica, que permet l'arribada de productes d'arreu del món a preus més ajustats i amb costos de producció molt menors, i l'enfortiment de zones de producció d'hortalisses com són els camps de Múrcia i Almeria, fan que les terres deltaïques hagin per-

dut competitivitat. Així doncs, s'entrelluca una problemàtica en aquesta zona periurbana comuna a la que trobem a d'altres ciutats europees.

■ TANMATEIX... GESTIONA REALMENT LA PAGESIA AQUESTS ESPAIS?

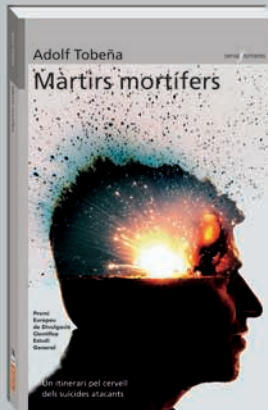
Els agricultors sempre decideixen en major o menor grau què cal fer a la seva explotació. Al delta del Llobregat, per exemple, la pagesia gestiona els sistemes i les infraestructures de rec del territori que ocupa. També decideix quins productes pot cultivar, encara que l'agricultor cada vegada estigui més influït per les estratègies de mercat de les grans empreses multinacionals, sobretot pel que fa a l'obtenció de llavors híbrides. Es tracta d'unes llavors que han estandarditzat, homogeneïtzat i augmentat la producció, i, alhora, han arraconat les varietats tradicionals, influïnt directament en la pèrdua de biodiversitat –molta gent es pregunta si, en aquest procés de tecnificació, no hi hem perdut més del que hi hem guanyat–. D'altra banda, al delta del Llobregat, l'administració tutela bona part dels sistemes de prevenció de plagues que apliquen els pagesos, per mitjà de les Associacions de Defensa Vegetal (ADV), que han contribuït a introduir nous sistemes més racionals i sostenibles per al tractament de les malalties (el que es coneix com a «producció integrada»). Però si anem al fons de la qüestió, si volem analitzar en profunditat la relació que s'estableix entre el productor i l'entorn, en un territori cada vegada sotmès a més pressió, cal preguntar-se quin paper té la pagesia en les decisions del planejament urbanístic. El fet és que els agricultors, tant aquí i a

països propers com França, cada vegada incideixen menys en les decisions lligades a l'ordenació del territori. Pràcticament no queden pagesos als ajuntaments ni, encara menys, a les institucions supramunicipals, fet que condiciona la seva capacitat per construir el futur del territori. Ara bé, si parlem de França, cal dir que en aquest país hi ha més mecanismes d'abast nacional per

«ELS AGRICULTORS CADA VEGADA INCIDEIXEN MENYS EN LES DECISIONS LLIGADES A L'ORDENACIÓ DEL TERRITORI»

protegir els espais rurals periurbans. La SAFER (Sociétés d'Aménagement Foncier et d'Établissement Rural), per exemple, dóna prioritat a la compra per part dels agricultors de les terres que queden a la venda. El projecte de *terres en ville*, del qual forma part la ciutat de Tolosa juntament amb d'altres aglomeracions franceses, proposa mesures per gestionar

sense *f* fronteres

PUBLICACIONS DE LA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

www.bromera.com
edicions

bromera

els àmbits periurbans. Hi ha un interès real de l'administració per protegir aquests espais, tot i la forta pressió urbanística que existeix arreu. També hi ha la consciència que cal deixar espais agrícoles entre les zones urbanitzades. Així doncs, podem dir que a França aquesta sensibilitat diferenciada es recolza també en un planejament urbanístic ordinari més eficaç que no pas a Catalunya, on es fan necessàries mesures extraordinàries com pot ser la creació d'un parc agrari per protegir les terres agrícoles.

Però tampoc a França tot són flors i violes. Parlant amb els agricultors francesos, hom s'adona que massa sovint la seva voluntat és la mateixa que la que amaguen els pagesos periurbans catalans. Si un pagès o pagesa no té descendència, sigui allà on sigui, la seva voluntat serà que requalifiquin el sòl agrari on treballa cap a sòl urbanitzable en el cas català i cap a terres constructibles en el cas francès, per obtenir un màxim de beneficis. Per tant, assegurar la continuïtat de les explotacions és un factor clau per preservar els espais agrícoles periurbans.

La pagesia del nord de Tolosa parla sense embuts. «Si cal, vendré la terra i me n'aniré més lluny a treballar –et diran molts–, només espero que Tolosa engoleixi els meus camps.» Els pagesos del delta del Llobregat no seran tan explícits. Es lamentaran de la penosa situació en què es troben i la majoria carregaran contra el Parc Agrari, tot i ser un projecte institucional pioner al nostre país que pretén ajudar-los. Però per a la pagesia que queda dins del Parc, tret de comptades excepcions, la terra és una guardiola, una inversió de futur per a quan hagi desaparegut el delta agrícola, encara que poca gent ho dirà en veu alta. Així doncs, cal veure si a França i a d'altres països europeus els agricultors realment estan més protegits que a Catalunya i Espanya, i si poden treballar en millors condicions. En aquest sentit, caldrà seguir de ben a prop què passa amb el Parc Agrari del Baix Llobregat, seguir de prop conflictes com el de l'horta valenciana, aprendre de les experiències de França, per començar a valorar la pagesia periurbana, un sector del món agrari que tendeix a augmentar i és del tot indispensable per gestionar els espais agraris de manera global. En definitiva, per protegir uns paisatges fràgils que integren un patrimoni comú i ancestral, amenaçat per l'allau de construccions urbanes i d'infraestructures. ☺

Agraïm l'ajuda dels membres del Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat.

Jordi Sempere Roig, Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.